

Степан Віднянський
(Київ)

ТОМАШ МАСАРИК І АВГУСТИН ВОЛОШИН

У статті проаналізовано взаємини Т. Г. Масарика та А. Волошина в контексті суспільно-політичного розвитку міжвоєнної Чехословаччини. Їх приязне спілкування було зумовлене схожістю поглядів на проблеми національного співжиття чехів, словаків та русинів-українців у спільній державі, соціального та економічного розвитку Закарпаття (Підкарпатської Русі). Обидва найбільшу активність розвинули у сфері просвіти та громадянського виховання.

Ключові слова: Т. Г. Масарик, А. Волошин, Чехословаччина, внутрішньополітичний розвиток, автономія, міжнаціональні відносини, просвіта.

У Чехословацькій республіці (ЧСР), утвореній після Першої світової війни на уламках Австро-Угорської монархії в 1918 році, у міжвоєнний період дві особистості здобули такий величезний авторитет, визнання й таку народну любов та шану, що ще за життя були удостоєні ним високого звання «батьків нації». Це, насамперед, видатний громадський і державний діяч, політик і публіцист, вчений-філософ, гуманіст і демократ Томаш-Гарриг Масарик (1850-1937) – перший президент Чехословацької республіки, який по праву вважається «батьком-засновником» демократичної держави, її «президентом-Визволителем» і який ще за життя здобув не лише щирі любов і повагу чехів, словаків, русинів-українців та інших народів республіки, які називали його «батіньком» за високоморальність, справедливість і толерантність стосовно представників різних національностей країни, але й широке міжнародне визнання як «нова людина» у «новій Європі». Інша особистість – це Августин Волошин (1874-1945) – визначний церковно-релігійний, культурно-освітній, громадсько-політичний і державний діяч, загально визнаний лідер українського національно-культурного й політичного напрямку в міжвоєнному Закарпатті, прем'єр-міністр автономного уряду краю, а згодом – президент Карпатської України, з іменем якого цілком закономірно пов'язують національне відродження закарпатських українців у складі Чехословацької республіки в міжвоєнні роки і який по праву був удостоєний народного прізвиська «батька» карпатоукраїнського народу і української державності на Закарпатті.

Метою статті є висвітлення деяких маловідомих сторінок взаємин цих неординарних історичних особистостей в контексті міжвоєнного розвитку Чехословаччини та її складової частини – Підкарпатської Русі - Карпатської України, їх ставлення один до одного, а також впливу поглядів та ді-

яльності Томаша Масарика на формування світогляду та культурно-освітню, громадсько-політичну і державницьку діяльність Августина Волошина.

Про включення і майже двадцятирічний період перебування Закарпаття в складі Чехословацької республіки (1919-1939 рр.) істориками написано багато. Щоправда, ще і сьогодні цей невеликий період у багатовіковій історії Закарпаття оцінюється по-різному: від тверджень деяких сучасних чеських авторів, що «перша Чехословацька республіка знаменувала для Підкарпатської Русі період громадянської свободи, гарантувала національний розвиток, почали вирішуватися економічні проблеми, нагромаджені в австро-угорському минулому», що «протягом 20 років пережила ця територія найбільший національний, культурний і, на кінець, й економічний розквіт за всю свою історію», і до висновків окремих українських дослідників про те, що чехословацький уряд повністю ігнорував міжнародні зобов'язання, свої обіцянки та національні й соціальні інтереси закарпатців, ставився до Закарпаття як до колоніальної провінції, безжалісно експлуатуючи природні ресурси й населення краю, проводячи щодо нього, як і його попередниці – угорська влада – денационалізаторську політику.

Між цими діаметрально протилежними твердженнями є й досить розважливі судження, насамперед учених з української діаспори, які, на нашу думку, більше відповідають реальній ситуації у міжвоєнному Закарпатті. Зокрема, оцінюючи майже 20-річний період перебування Закарпаття в складі Чехословаччини, більшість дослідників переконана, що, наприклад, «хоч як важко йшло життя на Підкарпатській Русі (під такою назвою Закарпаття увійшло до складу ЧСР. – Авт.) під управою чеської бюрократії, та все ж воно розвивалося під кожним оглядом краще, як за Мадярів» (В. Пачовський); «що включення Закарпаття в рамки ЧСР – це була, безперечно, зміна на краще» (П. Стерчо); що «доля українців Закарпаття в цей час значно поліпшилася», тому що «чехи дозволили карпатоукраїнцям більшу міру політичної та культурної самореалізації, ніж вони будь-коли мали», а «чеський уряд у свої населені українцями території вкладав більше коштів, ніж вилучав» (О. Субтельний); що «чеське панування на Закарпатті позначилося низкою реформ, більшість яких мала позитивні наслідки» (В. Маркус); що «в умовах демократичного режиму Чехословацької республіки «Підкарпатська Русь»... прискореним темпом проходила початковий етап буржуазно-демократичного розвитку, доганяючи центральну частину регіону і наближаючись до західних зразків культури й організації суспільства» (І. Поп)¹.

Однак загалом, з урахуванням усіх тодішніх обставин, можливостей і альтернатив історичного розвитку, слід визнати, що об'єднання закарпатських русинів-українців із сусід-

ними слов'янськими народами – словаками і чехами – у складі новоутвореної, чи не найдемократичнішої на той час в Європі Чехословацької республіки, яка до того ж обіцяла закарпатцям надати гарантовані державами-переможницями широкі автономні права (тобто закарпатські русини-українці, єдині з національних меншин ЧСР, ставали її державотворчим елементом), за тих міжнародних обставин було єдиним реальним і водночас оптимальним варіантом, позаяк відкривало нові можливості для соціально-економічного й національно-культурного розвитку цього, одного з найбільш відсталих на початку ХХ століття регіонів Європи.

Із приводу цієї історичної події Августин Волошин, майбутній президент Карпатської України, який був свідком і, певною мірою, учасником процесу приєднання Закарпаття до ЧСР, в інтерв'ю американській газеті «День» у 1923 р. дав вичерпну відповідь на питання: «Чи могла Підкарпатська Русь і Американські русини при даних обставинах зділати кращий вибір, як поєдинитися в образі автономного штата з Чехословацькою Республікою?». «Мій коротенький відповідь такий: Не могла!», – однозначно заявив А. Волошин. Проаналізувавши всі можливі на той час варіанти розв'язання «закарпатської проблеми», Волошин, зокрема, зауважив: «Пристали на се (входження Закарпаття до складу ЧСР – Авт.) всі Ради прото, ібо тоді вже стало ясним, що поєднання наших земель з западними русинами – неможливо. Географічні, економічні і культурні інтереси наші тягли нас до Чехословачії, де наділисьмеся найти братської підпори для свободного розвитку наших народних сил. Дотеперішній наш поступ доказує, що мимо всіх перепон, вибір сей був для нас единственно добрим»². Августин Волошин на цій позиції залишався постійно. У розмові з одним зі своїх соратників Вікентієм Шандором, яка відбулася в Празі у 1939 р., він відзначив: «Ми мусіли шукати якусь реальну розв'язку, притому не хотіли бути довше зв'язані з Мадярщиною, а наше з'єднання з Україною не було можливості здійснити, головну роль тоді повсюди грала військова сила, якої у нас не було. Про чехів як народ ми дуже мало знали, але в той час це був єдиний правильний вихід із положення – зв'язати нашу долю із слов'янським народом»³.

До цих висновків слід поставитися довірливо й з належною увагою, адже іменем Августина Волошина пов'язані найважливіші політичні й культурні здобутки закарпатських українців у перших чотирьох десятиліттях ХХ століття, народу, який, на його переконання, «є цілком так інтелігентний, як і інші європейські народи». Він спричинився до піднесення національно-визвольного руху в 1918-1919 рр., коли Всенародний конгрес угорських русинів-українців 21 січня 1919 р. прийняв рішення про возз'єднання краю з Україною, був одним з очільників Центральної Руської Народної Ради, яка 8 травня 1919 р., вра-

ховуючи міжнародну ситуацію, одностайно прийняла резолюцію про підтримку рішення Американської народної ради угро-русинів про об'єднання закарпатців з чехо-словацьким народом в одній державі на основі повної національної автономії. Упродовж усього міжвоєнного періоду перебування Закарпаття в складі ЧСР Августин Волошин обстоював єдність і цілісність Чехословаччини та збереження її демократичного республіканського ладу і водночас відстоював інтереси закарпатців на якій посаді не знаходився б. З його іменем пов'язано утворення акціонерного товариства «УНІО» і розвиток видавничої справи та журналістики в Закарпатті, заснування товариства «Просвіта», «Педагогічного товариства», «Учительської Громади» та Християнсько-народної партії, перших в Закарпатті банку, кооперативного союзу, театру тощо.

Августин Волошин був всебічно розвинутою особистістю, високоосвіченою людиною. Його внесок як педагога, теоретика й практика педагогічної думки, організатора культурно-освітнього руху в Закарпатті, талановитого вченого, публіциста-видавця і письменника і, врешті-решт, визначного церковно-релігійного, громадсько-політичного й державного діяча важко переоцінити. Його зусиллями як викладача (з 1900 р.), а згодом довгорічного директора Ужгородської вчительської семінарії (1912-1938 рр.), наприклад, було виховано цілу плеяду свідомих учителів-народовців, які підносили культурно-освітній рівень закарпатських українців. «Для Закарпаття, – писав про А. Волошина відомий український учений-літературознавець, член-кореспондент НАН України Олекса Мишанич, – впродовж майже півстоліття він був цілим педагогічним університетом, щедрою рукою невтомно сів зерно просвіти і науки, був гідним продовжувачем культурно-просвітньої національно-релігійної справи свого великого попередника – Олександра Духновича»⁴.

Нарешті, з ім'ям Волошина пов'язані найяскравіші, героїчні й водночас трагічні сторінки боротьби закарпатців за автономію Закарпаття в межах Чехословацької республіки, діяльність автономних урядів Підкарпатської Русі-Карпатської України у жовтні 1938 – березні 1939 р., оборона автономного краю від угорських та польських терористів, вибори до першого в історії Закарпаття крайового парламенту (Сойму) 12 лютого 1939 р. і проголошення ним 15 березня 1939 р. Карпатської України незалежною державою, республікою з президентом Августином Волошином на чолі та визнання української мови державною на її території, затвердження синьо-жовтого прапора, герба «Тризуб» і державного гімну «Ще не вмерла Україна».

Слід зазначити, що саме довголітня освітня, культурна та громадсько-політична праця Августина Волошина для і серед рідного народу, а також високий авторитет і народна підтримка Волошина, як і його загалом лояльне ставлення

до Чехо-Словацької республіки, підтримка її конституційних основ і демократичних інститутів та прагнення «забезпечити самостійність Карпато-Української держави в рамках федерації» зумовили вибір його кандидатури на пост прем'єра другого автономного уряду Підкарпатської Русі 26 жовтня 1938 р. Тобто цей вибір був цілком закономірним. З приводу цього призначення чеська газета «Недельні Ліст» 27 листопада 1938 р. у статті «Хто є Волошин» інформувала: «Людина на своєму місці. Мало маємо людей такої ваги, як о. д-р Волошин. Українській народ Підкарпаття виявив для нього таку любов і таке признание, що назвав його «батьком народу». Цієї назви не устійнив ніякий закон – вона створена народом. Його поява має в собі щось, що захоплює. Хоч уже не молодий, зумів пережити всю свою й свого народу трагедію... Назначуючи його прем'єром – влада зробила найщасливіший крок»⁵.

Щодо політики Чехословацької республіки на Закарпатті в міжвоєнні роки, то вона багато в чому визначалася ставленням до краю та його мешканців першого президента ЧСР Томаша Масарика. З приводу цього слід насамперед зазначити, що упродовж своєї багаторічної наукової, громадської й політичної діяльності Т. Масарик мав нагоду досить ґрунтовно ознайомитися з українським питанням, причому цьому сприяли як його наукові інтереси і пошуки, так і практична діяльність, в ході якої доля неодноразово зводила його з українцями й Україною. Зокрема, він визнавав суттєві відмінності між «малорусами» і «великорусами» та національну й етнографічну єдність «малорусів» і «русинів», розділених політичними кордонами, відносив українців до найбільших з числа поневолених народів, симпатизував їх національно-визвольним змаганням і з розумінням ставився до національно-культурних і політичних, самостійницьких вимог українського народу. Масарик у своїх численних працях і промовах завжди підкреслював, що українське питання – не тільки мовне, але також політичне і культурне⁶.

Визначною є роль Т. Масарика в приєднанні Закарпаття до новоутвореної Чехословацької республіки та його розвитку у міжвоєнні роки⁷. Про те, що він був загалом добре обізнаним з проблемами краю й зацікавленим в їх розв'язанні, свідчить, зокрема, промова в Ужгородському жупанаті під час відвідин президентом Закарпаття 23 вересні 1921 р. «Задовго ще до війни я уважно стежив за вашими справами, – говорив президент ЧСР. – ...Люд Підкарпатської Русі був дуже довго політично і суспільно утискуваний, а духовно просто закріпачений. Через це сталося так, що між людом і т. зв. інтелігенцією постала глибока прірва. Ваша інтелігенція має тепер спеціальне і тяжке завдання. Інтелігенція без духовного зв'язку з людом, без національного коріння легко розпадається на численні, що ворогують між собою, партії і фракції, з яких кожна має мету, зовсім не зрозуму-

мілу для люду. Цьому мусимо запобігти... Політична автономія Підкарпатської Русі забезпечена мировою угодою і конституцією. Я бажаю, щоб найширші верстви якнайшвидше змогли брати участь в адміністрації»⁸. На думку сучасних дослідників «усе, що він (Т. Масарик – Авт.) робив для Закарпаття, було спрямоване на реалізацію його проекту щодо створення цивілізованої держави»⁹. А зробив він для закарпатців чимало. Все це не могло не викликати симпатій до президента ЧСР з боку русинів-українців краю, у тому числі й Августина Волошина.

Уперше А. Волошин мав нагоду безпосередньо зустрітися з Т. Масариком 20 травня 1919 р. в Празі, коли в складі керівників 100-членної делегації закарпатців був присутнім і виголосив промову при поданні президенту Чехословаччини рішення Центральної Руської Народної Ради про входження Закарпаття до складу ЧСР. Тоді Волошина, як він згадує у своїх споминах, особливо надихнула вітальна промова президента Чехословаччини, який російською мовою висловив радість у зв'язку з добровільним приєднанням Закарпаття до ЧСР, і особливо слова Масарика про те, що «Ви русини, стільки прав будете мати, скільки виборете для себе»¹⁰. Згадуючи цю подію, Августин Волошин у своїх споминах писав: «Било то собитіе не лиші історично-важное, но и щиротеплое, братское! Золота Прага торжественно привитала русинов, щиро погостила, и ми з надією на лепшу будучность вернулись до дому»¹¹.

Був присутнім А. Волошин і серед слухачів промови президента ЧСР Т. Масарика в Ужгородському жупанаті під час його відвідин Закарпаття 23 вересня 1921 р. Зокрема, не міг не вразити і спонукати до подальшої активної педагогічної, культурно-освітньої й громадсько-політичної праці Волошина заклик Масарика до закарпатської інтелігенції: «Культурне і господарське піднесення руського люду є... нагальним завданням. Відчувається потреба інтенсивної праці шкільної, виховної, гігієнічної і народногосподарської... Я апелюю до руської інтелігенції, щоб вона енергійно взялася за своє тяжке і почесне завдання для добра люду»¹².

Згадував Августин Волошин Т. Масарика також в багатьох своїх виступах та статтях. Так, у виголошеній промові 8 травня 1929 р. з нагоди 10-літнього ювілею приєднання Підкарпатської Русі (Закарпаття) до Чехословаччини А. Волошин сказав: «Пан президент, перебравши протокол зборів наших народних рад і меморандум наш, заявив свою радість, що наш народ з таким довірям відноситься до республіки, говорив о кроках, які він робив для освободження Підкарпатської Русі за границею вже в первих роках войны, о ситуації на мировій конференції і бажав нам всего найкрасшого. Разом і напоминав нас, що чекає нас многу праці, яка потребує многу любові до народу і лиш взаїмним довірям к другим чинникам державного життя можемо до-

сягнути повних успіхів»¹³. Високу оцінку діяльності Т. Масарика дав А. Волошин у промові 7 липня 1929 р. на з'їзді руської молоді: «Ся радісна обставина (входження Закарпаття до складу Чехословаччини – Авт.) викликає в нас обов'язок щирої і синовної вдячності к нашій отчизні, к нашій милій республіці, а особливо к тому славному мужові, котрий ще в первих роках світової війни думав про нас і трудився для нас, поки не забезпечив нашу свободу, і котрий своєю мудрістю і ідейністю є певним репрезентантом демократичного устрою нашої республіки, то є: славному президенту нашому, Т. Г. Масарику»¹⁴. На глибоке переконання А. Волошина, Т. Масарик «в своїй великій мандрівці скорше і краще подбав про нас, як ми самі»¹⁵.

Дійсно, Томаш Масарик – один з небагатьох політиків найвищого рангу після Великої війни, якому вдалося втілити власні нові соціологічні ідеї в практику державотворення і в непростих умовах наростання тоталітарних тенденцій у міжвоєнній Європі утвердити парламентську демократію в молодій республіці та спрямувати її курсом внутрішньої стабільності та соціально-економічних реформ, які вивели цю відносно невелику країну до десятки передових держав світу¹⁶. Ця демократичність Масарика приваблювала до нього Августина Волошина та найкращих представників тогочасної закарпатської еліти. Під впливом ідей Томаша Масарика формувався світогляд майбутнього «батька» української державності на Закарпатті. До речі, у своїй багатогранній діяльності Т. Масарик ніколи не виступав проти української ідеї, української державності. Він прагнув бачити Українську державу вільною, незалежною, усіляко підтримував «усе вільне українське» та людей, які боролися за це. Мало хто знає, що домовленість Т. Масарика з українськими лідерами полягала в тому, що Закарпаття перебуватиме в складі новоутвореної Чехословаччини тимчасово, до встановлення нормальних порядків в Україні¹⁷.

Августин Волошин, у свою чергу, теж ніколи не виступав проти чехословацької державності й парламентської демократії, створеної Т. Масариком. Звичайно, в міжвоєнні роки українські партії й організації Закарпаття теж були незадоволені політикою празької влади й активно приєдналися до інших партій краю з вимогами надання автономії Закарпаттю в складі ЧСР, з чим Прага довго зволікала. Утім слід наголосити, що провід Християнсько-народної партії на чолі з Августином Волошином не вбачав у територіальній автономії інструмента, що автоматично веде до національно-культурного відродження краю. Для нього принципово важливим було те, яким реальним змістом буде наповнена ця автономія, і тому його ставлення до цього питання було досить вираженим і водночас послідовним у відстоюванні національних інтересів українців Закарпаття. Так, ще у 1923 р. А. Волошин у своєму рефераті «Дальші за-

дачі Хліборобської партії», виголошеному на партійному конгресі РХ(З)П, говорив: «Хліборобська партія бажає соединити всі сили, котрі Підкарпатську Русь хочуть зробити не лише автономною, но і руською... Єсьме рішительно проти всяких ризикових експериментів без забезпечення руського характера будучого сойма нашого»¹⁸. У 1935 р. провідник Християнсько-народної партії у публікації «Наш націоналізм» на шпальтах «Свободи» знову повертається до цього питання: «Політика того несправедливого мадярського шовінізму продовжується у нас і нині. Хитрим гаслом її є требування «автономії», бо думає, що шляхом автономії піднесе вплив багатшої і культурнішої мадярської інтелігенції на наш народ. Але мірилом щирості тої політики є тота ненависть, яку ширить тота політика проти наших народних інституцій, проти наших «Просвіт», кооперативів і наших товариств, і проти синьо-жовтого прапора»¹⁹. А в статті «Автономія», надрукованій у 1936 р., А. Волошин наголошує: «Нам така автономія потрібна, яка підносить нашу народну свідомість і господарську силу, але підносить і сили зв'язків з республікою і яка унеможливить всяку дальшу агітацію проти республіки під претекстом автономії»²⁰.

Практично до останніх місяців існування Першої Чехословацької республіки позиція Волошина щодо цього питання була незмінною. 1 серпня 1938 р., за два місяці до ганебної для ЧСР Мюнхенської змови, він виступив зі статтю «Якої автономії домагаємось», у якій писав: «Домагаємось чесного здійснення нашої автономії за законами мирових договорів і конституційної грамоти та протестуємо проти штучного поширення шкідливої централізації! Домагаємось, щоб кожному народові дати можливість повного господарського розвитку! Домагаємось забезпечення людських прав для всіх мешканців нашої країни! Бо тільки тоді Підкарпатська Русь станеться кріпостю нашої держави тут на східному краю республіки!»²¹.

Ще декілька цікавих фактів про взаємини Т. Масарика й А. Волошина. 17 березня 1934 р. на адресу директора Ужгородської вчительської семінарії о. Августина Волошина з нагоди його 60-ти річного ювілею надійшла вітальна адреса від президента ЧСР. А 13 березня 1936 р., коли сталася передчасна смерть дружини й надійної помічниці Волошина – Ірини (дівоче прізвище Петрик), від імені президента Чехословацької республіки Августина Волошину надійшов лист, у якому висловлювалося щире і глибоке співчуття з приводу важкої втрати. Документи з цього приводу опублікувала у своїй монографії відома чеська дослідниця життя і діяльності А. Волошина Тетяна Беднаржова. Наведемо їх: «Лани, 31 березня 1936. Шановний пане директоре, Пан президент Т. Г. Масарик згадав Вас, коли довідався про смерть Вашої дружини і прохав мене, аби я передав Вам його глибоке співчуття. З пошаною секретар». Того ж дня А. Волошин подякував за співчуття: «Шановний пане президенте! За висловлене

співчуття до мого горя, викликаного смертю моєї дорогої дружини, прошу прийняти мою сердечну подяку. Вам відданий і вдячний Монс. Августин Волошин, директор»²². Некрологи про смерть дружини А. Волошина надрукували усі тогочасні газети Чехословаччини.

На наш погляд, вітальна адреса до ювілею А. Волошина і лист-співчуття на його адресу від Т. Масарика були невинновипадковими і далеко не символічними жестами глави держави до звичайного (на той час) директора Ужгородської вчительської семінарії. Річ у тім, що президент ЧСР був добре обізнаний зі справами й складною культурною ситуацією в Закарпатті після його приєднання до республіки і не міг не знати про довголітню педагогічну і культурно-освітню працю Волошина на благо рідного народу. З іншого боку, життя, погляди та діяльність визначного громадського і державного діяча, політика і публіциста, вченого-філософа, гуманіста і демократа Томаша-Гаррига Масарика, а також його визначна роль у процесі приєднання Закарпаття до ЧСР були добре відомі Августину Волошину, який з великою повагою ставився до Масарика і, отже, не могли не справити вплив на формування його гуманістичних, демократичних і національно-патріотичних поглядів та подальшу культурно-освітню й громадсько-політичну діяльність.

Безсумнівно, Августин Волошин був знайомий, наприклад, з політичними публікаціями Т. Масарика з негативною оцінкою більшовицького перевороту і діяльності радянської влади в Росії, про що свідчить його критичне ставлення до комуністичних ідей та соціалізму в СРСР, а також з педагогічними працями Т. Масарика, зокрема з книгою 1898 р. «Як працювати?», де вчений розмірковує про значення політичної й соціальної освіти, про що свідчить видана в 1924 р. в Ужгороді брошура Волошина «О соціальному вихованню» тощо²³.

Нарешті, ще один красномовний факт про ставлення А. Волошина до створеної Т. Масариком демократичної чехословацької держави. Увечері 14 березня 1939 р., щойно дізнавшись про проголошення Словаччиною самостійності, що означало остаточний державний розпад ЧСР, і скупчення угорських регулярних військ на кордонах із Карпатською Україною, Августин Волошин офіційно проголосив її незалежною державою. Прикметно, що наступного дня, коли Сойм Карпатської України підтвердив незалежність Карпато-Української держави і одногolosно обрав А. Волошина її президентом, він зв'язався із канцелярією президента ЧСР, поінформував про цей «вимушений крок» і від імені русинів-українців подякував за двадцятирічну співпрацю, чого не зробила жодна інша національна спільнота Чехо-Словаччини²⁴.

Отже, закарпатці загалом й Августин Волошин особисто завжди з повагою ставилися до першого президента Чехословацької республіки. Ще при житті Масарика йому був зведений пам'ятник в Ужгороді – 28 жовтня 1928 р., коли в Чехословаччині широко відзначали десятирічний ювілей республіки. Постав він у цент-

рі колишньої Орлиної площі, на тому місці, де нині пам'ятник Ш. Петефі. На жаль, той монумент не зберігся, адже на початку 1970-х років за вказівкою комуністичної влади його переплавили. 26 березня 2002 р. у сквері на набережній Незалежності відкрили новий пам'ятник Томашу Масарику, а в 2013 р. сквер відреставрували й назвали його іменем. Президент-визволитель поступово повертається до Закарпаття. У 2010 р. на фасаді Мукачівського аграрного коледжу, який знаходиться на вулиці Т. Масарика, відкрили на його честь дошку-барельєф. Символічно, що міні-скульптура Т. Масарику розташована поблизу третьої ужгородської школи, яка була збудована саме за його сприяння і сьогодні носить ім'я першого президента Чехословаччини. Нещодавно меморіальну дошку Масарику відкрили в Хусті, а пам'ятний камінь – біля Буштинської гімназії-інтернату.

Примітки:

1. Див.: Вегеш М. М., Віднянський С. В. Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918-1939). Київ; Ужгород, 1998. С. 58.
2. Волошин А. Інтерв'ю газеті «День» від 1923 р. Ч. 47. *Августин Волошин*. Твори. Ужгород, 1995. С. 77-78.
3. Шандор В. Спомини. Т. 1. Карпатська Україна. 1938-1939. Ужгород, 1996. С. 31.
4. Мишанич О. В. Життя і творчість Августина Волошина. Ужгород, 2002. С. 12.
5. Цит. за: Нова свобода. 1938. 4 грудня.
6. Див.: Віднянський С. В. Т. Масарик про Україну і українців. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. Вип. 4. Київ, 1993. С. 132-147.
7. Див.: Панов А. Масарик і Закарпаття. Ужгород, 2010.
8. Цит. за: Бочковський О. І. Т. Г. Масарик: національна проблема та українське питання. (Спроба характеристики та інтерпретації). Подєбради, 1930. С.194-195.
9. Панов А. Вказ. праця. С. 151.
10. Цит за: Каминський Й. Т. Г. Масарик и Подкарпатська Русь. *Карпатській свѣтъ*. Ужгород, 1930. Ч. 1-2. С. 780.
11. Волошин А. Спомини. *Августин Волошин*. Твори. С. 76.
12. Цит за: Бочковський О. І. Вказ. праця. С. 194-195.
13. Августин Волошин. Вибрані твори / редактор Д. М. Федака. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2002. С. 109.
14. Там само. С. 117.
15. Там само. С. 138.
16. Віднянський С. Томаш Гарріг Масарик – один з батьків-засновників єдиної демократичної Європи. *Історичний часопис з Богемістики і Словакістики*. Матеріали наукових читань «Томаш Масарик – видатний учений, політик та державний діяч» (Ужгород, 21 грудня 2010 р.). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2011. С. 35.
17. Панов А. Назв. праця. С. 157-158.
18. Дальніші задачі Хліборобської партії. Реферат А. Волошина 27.02 1923 на конгресі Хліборобської партії. *Свобода*. 1923. 11 марта.

19. Волошин А. Наш націоналізм. Свобода. 1935. 9 мая.
20. Волошин. Автономія. Свобода. 1936. 8 жовтня.
21. Цит. за: Штефан А. Августин Волошин – Президент Карпатської України. Спомини. Торонто, 1977. С. 69.
22. Беднаржова Т. Августин Воошин – державний діяч, педагог, мислитель. Львів, 1995. С. 162, 163.
23. Див.: Вереш М.М., Віднянський С.В. Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу». Київ, 2020. С. 135-142.
24. Кравчук О. М., Марценюк Н. М. Вивчення теми «Закарпаття в складі Чехословаччини» на заняттях з історії України: методичний аспект. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 3. С. 82.

Stepan Vidniansky

T. G. MASARYK AND A. VOLOSHYN

The author of the article analyzes the relationship between T. G. Masaryk and A. Voloshyn in the context of social and political development of the interwar Czechoslovakia. Their friendly communication was due to the similarity of their points of view on the problems of national coexistence of Czechs, Slovaks and Ruthenian-Ukrainians in a common state, social and economic development of Transcarpathia (Subcarpathian Rus). Both have been most active in the field of civic education.

Key words: T. G. Masaryk, A. Voloshyn, Czechoslovakia, domestic political development, autonomy, interethnic relations, education.

Отримано: 29.09.2020

УДК 32(437)Масарик+94(477)

DOI: 10.32626/2309-2262.2020-8.158-167

Людмила Дейнека
(Львів)

МАСАРИК І УКРАЇНА

У статті здійснено огляд ролі місця і ролі Т. Г. Масарика в українсько-чеських зв'язках. З'ясовано коло його контактів із західноукраїнськими політиками наприкінці XIX – на початку XX ст. Особлива увага приділена періоду 1917-1920 рр. та міжвоєнному часу, коли чехословацький президент підтримував українські державотворчі прагнення та підтримував організаційно й матеріально функціонування українських емігрантських вищих навчальних закладів у Чехословацькій республіці.

Ключові слова: Т. Г. Масарик, українсько-чеські зв'язки, депутатська діяльність, культурні контакти, демократичний реалізм, еміграція, вищі навчальні заклади, Закарпаття.

Перший президент Чехословацької республіки Томаш Гарріг Масарик (1850-1937) є однією із центральних постатей в історії чесько-українських відносин кінця XIX – першої третини XX ст. Надзвичайно цікавою є біографія цього видатного державного діяча. Син візника з моравсько-словацького